

«ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ»

**Тема 1. Загально- правові
засади функціонування ринків
фінансових послуг.**

Борець Л.В., доцент кафедри фінансового права

План лекції

1. Поняття ринків фінансових послуг. Сучасний стан та тенденції розвитку ринків фінансових послуг в Україні.
2. Правове забезпечення єдиної державної політики у фінансовому секторі України. Правовідносини у сфері надання фінансових послуг.
3. Поняття та види фінансових послуг.

Законодавство

- Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг
Верховна Рада України; Закон від 12.07.2001 № **2664-III**
- Про цінні папери та фондовий ринок // Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV.
- Комплексна Програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року
Національний банк; Постанова, Програма від 18.06.2015 № **391**
- Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» // Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.2001 р. № 559.

Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року

визначає головною **метою** створення фінансової системи, що здатна забезпечувати сталий економічний розвиток за рахунок ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці на основі розбудови повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища згідно зі стандартами ЄС

- ст.1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» визначає поняття «**ринків фінансових послуг**» як сферу діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг.

РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

До ринків фінансових послуг належать професійні послуги

- ринку банківських послуг
- страхових
- інвестиційних
- операцій з цінними паперами
- та інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів.

Фінансова послуга

- операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, - і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

Учасники ринку фінансових послуг

- особи, які відповідно до закону **мають право** надавати фінансові послуги на території України;
- особи, які **провадять діяльність з надання посередницьких послуг** на ринках фінансових послуг;
- об'єднання фінансових установ, включені до **реєстру саморегулівних організацій**, що ведеться органами, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг;
- споживачі фінансових послуг. (Закон України “Про фінпослуги та держ рег” ст.1)

Саморегулівна організація

- - неприбуткове об'єднання фінансових установ,
- - створене з метою захисту інтересів своїх членів та інших учасників ринків фінансових послуг
- - якому делегуються відповідними державними органами, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг, повноваження щодо розроблення і впровадження правил поведінки на ринках фінансових послуг та/або сертифікації фахівців ринку фінансових послуг.
- Законами України з питань регулювання ринків фінансових послуг можуть бути передбачені додаткові повноваження, які можуть делегуватися саморегулівним організаціям.

- Відповідно до Стандарту бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» - Фінансовий інструмент - контракт, який одночасно приводить до виникнення (збільшення) фінансового активу в одного підприємства і фінансового зобов'язання або інструмента власного капіталу в іншого.
- *Ф.і.* поділяють на фінансові активи, фінансові зобов'язання, інструменти власного капіталу та похідні *Ф.і.*
- Відповідно до Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» *Ф.і.* – цінні папери, строкові контракти (ф'ючерси), інструменти грошового обігу, відсоткові строкові контракти (форварди), строкові контракти на обмін (на певну дату в майбутньому) в разі залежності ціни від відсоткової ставки, валютного курсу чи фондового індексу (відсоткові, курсові чи індексні свопи), опціони, що дають право на купівлю або продаж будь-якого із зазначених фінансових інструментів, у т.ч. тих, що передбачають грошову форму оплати (курсіві та відсоткові опціони).

-

Фінансові активи

- – КОШТИ;
- – цінні папери,
- – боргові зобов'язання
- – право вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів

(Закон України “Про фінпослуги та держ рег”
ст.1)

Фінансова установа

- - юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку.

До фінансових установ належать:

- – банки,
- –кредитні спілки,
- –ломбарди,
- –лізингові компанії,
- –довірчі товариства,
- –страхові компанії,
- –установи накопичувального пенсійного забезпечення,
- – інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є **надання фінансових послуг**, а у випадках, прямо визначених законом, - **інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг.**

Правовідносини у сфері надання фінансових послуг це відносини, що виникають у зв'язку з функціонуванням фінансових ринків та наданням фінансових послуг споживачам.

Закон України “Про банки та банківську діяльність”

- Стаття 47. Види діяльності банку
- Банк має право надавати банківські та інші фінансові послуги (крім послуг у сфері страхування), а також здійснювати іншу діяльність, визначену в цій статті.
- Банк має право здійснювати банківську діяльність на підставі банківської ліцензії шляхом надання банківських послуг.
- До банківських послуг належать:
 - 1) залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб;
 - 2) відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах;
 - 3) розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.
- Банківські послуги дозволяється надавати виключно банку. Центральний депозитарій цінних паперів має право провадити окремі банківські операції на підставі ліцензії на здійснення окремих банківських операцій, що видається у встановленому Національним банком України порядку.

- Банк має право надавати своїм клієнтам (крім банків) фінансові послуги, у тому числі шляхом укладення з юридичними особами (комерційними агентами) агентських договорів. Перелік фінансових послуг, що банк має право надавати своїм клієнтам (крім банків) шляхом укладення агентських договорів, встановлюється Національним банком України. Банк зобов'язаний повідомити Національний банк України про укладені ним агентські договори. Національний банк веде реєстр комерційних агентів банків та встановлює вимоги до них. Банк має право укладати агентський договір з юридичною особою, яка відповідає встановленим Національним банком України вимогам.
- Банк, крім надання фінансових послуг, має право здійснювати також діяльність щодо:
 - 1) інвестицій;
 - 2) випуску власних цінних паперів;
 - 3) випуску, розповсюдження та проведення лотерей;
 - 4) зберігання цінностей або надання в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа;
 - 5) інкасації коштів та перевезення валютних цінностей;
 - 6) ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (крім власних акцій);
 - 7) надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських та інших фінансових послуг.
- Банк здійснює діяльність, надає банківські та інші фінансові послуги в національній валюті, а за наявності відповідної ліцензії Національного банку України - в іноземній валюті.

Фінансові установи на ринку цінних паперів

- Державний реєстр фінансових установ, які надають фінансові послуги на ринку цінних паперів, ведеться Комісією відповідно до вимог Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» та згідно з [Порядок формування та ведення державного реєстру фінансових установ, які надають фінансові послуги на ринку цінних паперів, затверджений рішенням Комісії від 03.12.2015 за № 2030](#), зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 22.12.2015 за № 1614/28059
-
- Включення юридичних осіб до зазначеного реєстру, внесення змін до нього, а також виключення з реєстру здійснюється Комісією відповідно до зазначеного Порядку.
-
- Станом на 01.02.2016 статус фінансової установи, що надає фінансові послуги на ринку цінних паперів, мають 1113 юридичних осіб.

Стаття 4. Фінансові послуги

- 1. Фінансовими вважаються такі послуги:
- 1) випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків;
- 2) довірче управління фінансовими активами;
- 3) діяльність з обміну валют;
- 4) залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення;
- 5) фінансовий лізинг;
- 6) надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту;
- 7) надання гарантій та поручительств;
- 8) переказ коштів;
- 9) послуги у сфері страхування та у системі накопичувального пенсійного забезпечення;

- 10) професійна діяльність на ринку цінних паперів, що підлягає ліцензуванню;
- 11) факторинг;
- 11-1) адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах;
- 12) управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю відповідно до [Закону України "Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю"](#);
- 13) операції з іпотечними активами з метою емісії іпотечних цінних паперів;
- 14) банківські та інші фінансові послуги, що надаються відповідно до [Закону України "Про банки і банківську діяльність"](#).

Органи, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, можуть приймати в межах своїх повноважень рішення(НБ, НКЦПФР, Нацкомфінпослуг):

- 1) про **належність операцій**, які здійснюються на ринках фінансових послуг, до певного виду фінансових послуг, визначених Законом;
- 2) про **визначення операції як фінансової послуги, відсутність** такої фінансової послуги серед видів фінансових послуг, передбачених переліком, визначеним частиною першою цієї статті, та **заборону** надання зазначеної послуги.

Не вважаються фінансовими послугами

операції оператора телекомунікацій:

- **з публічного збору благодійних пожертв з абонентів** з використанням благодійних телекомунікаційних повідомлень, які здійснюються на підставі договору, укладеного між оператором телекомунікацій та неприбутковою організацією, у тому числі благодійною організацією (крім політичних партій і кредитних спілок), або територіальною громадою,
- **з перерахування таких коштів на користь неприбуткової організації**, у тому числі благодійної організації (крім політичних партій і кредитних спілок), або територіальної громади.

Право на здійснення операцій з надання фінансових послуг

- 1. Фінансові послуги надаються фінансовими установами, а також, якщо це прямо передбачено законом, фізичними особами - підприємцями.
- 2. Виключне право або інші обмеження щодо надання окремих фінансових послуг встановлюються **законами** про діяльність відповідної фінансової установи та нормативно-правовими актами державних органів, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг.
- 3. Надавати фінансові **кредити** за рахунок залучених коштів має право на підставі відповідної ліцензії лише кредитна установа.
- 4. Можливість та порядок надання окремих фінансових послуг юридичними особами, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, визначаються законами та нормативно-правовими актами державних органів, що здійснюють регулювання діяльності фінансових установ та ринків фінансових послуг, виданими в межах їх компетенції.
- 5. Фінансові установи мають право надавати послуги з факторингу з урахуванням вимог Цивільного кодексу України та цього Закону. Стаття 5 Закону.

- Розпорядження Держфінпослуг від 22.01.2004 № 21 Про затвердження Положення про надання окремих фінансових послуг юридичними особами - суб'єктами господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами

Положення встановлює можливості надання послуг з фінансового лізингу та порядок, якого необхідно дотримуватись при наданні цієї послуги юридичними особами - суб'єктами господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але мають визначене законами та нормативно-правовими актами Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг право надавати послугу з **фінансового лізингу** (далі - юридичні особи).

Стаття 6. Договір про надання фінансових послуг повинен містити:

- 1) назву документа;
- 2) назву, адресу та реквізити суб'єкта господарювання;
- 3) прізвище, ім'я і по батькові фізичної особи, яка отримує фінансові послуги, та її адресу;
- 4) найменування, місцезнаходження юридичної особи;
- 5) найменування фінансової операції;
- 6) розмір фінансового активу, зазначений у грошовому виразі, строки його внесення та умови взаєморозрахунків;
- 7) строк дії договору;
- 8) порядок зміни і припинення дії договору;
- 9) права та обов'язки сторін, відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання умов договору;
- 9-1) підтвердження, що інформація, зазначена в [частині другій статті 12](#) цього Закону, надана клієнту;
- 10) інші умови за згодою сторін;
- 11) підписи сторін.

- Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, встановлює *додаткові вимоги* до договорів про надання фінансових послуг фізичним особам, якщо це не врегульовано законом.
- При укладенні договору юридична або фізична особа мають право вимагати у суб'єкта підприємницької діяльності надання балансу або довідки про фінансове становище, підтверджені аудитором (аудиторською фірмою), а також бізнес-план, якщо інше не передбачено законодавством України.

УМОВИ СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

- **Стаття 7. Умови початку діяльності**
- Юридична особа, яка має намір надавати фінансові послуги, зобов'язана звернутися до відповідного органу державного регулювання ринків фінансових послуг **протягом тридцяти календарних днів з дати державної реєстрації для включення її до державного реєстру фінансових установ.**
- У разі якщо відповідно до закону надання певних фінансових послуг потребує ліцензування, фінансова установа має право на здійснення таких послуг лише після отримання відповідних **ліцензій.**

- Фінансова установа може розпочати надання фінансових послуг, лише якщо:
- 1) облікова і реєструюча система відповідає вимогам, встановленим нормативно-правовими актами;
- 2) внутрішні правила фінансової установи, узгоджені з вимогами законів України та нормативно-правових актів державних органів, що здійснюють регулювання та нагляд за ринками фінансових послуг;
- 3) професійні якості та ділова репутація персоналу відповідають встановленим законом вимогам.

Організаційні правила

- 1. Фінансові установи можуть створюватися у **будь-якій організаційно-правовій формі**, якщо закони з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг не містять спеціальних правил та обмежень.

Капітал

- 1. **Мінімальний розмір капіталу фінансових установ**, необхідний для їх заснування, та загальні вимоги до регулятивного капіталу, що необхідний для їх функціонування, визначаються законами України з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг.
- 2. При створенні фінансової установи або у разі збільшення розміру зареєстрованого статутного (складеного) капіталу, статутний (складений) капітал повинен бути сплачений у **грошовій формі** та розміщений на банківських рахунках комерційних банків, які є юридичними особами за законодавством України, якщо інше не передбачено законами України з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг.

- 3. **Продаж та придбання частки у статутному (складеному) капіталі** здійснюються на умовах, встановлених законодавством України.
- 4. Вимоги щодо **джерел походження коштів**, за рахунок яких формується статутний (складений) капітал фінансової установи, встановлюються законом.
- 5. Юридична чи фізична особа, яка **має намір набути істотної участі у фінансовій установі** або збільшити її таким чином, що зазначена особа буде прямо чи опосередковано володіти або контролювати 10, 25, 50 і 75 відсотків статутного (складеного) капіталу такої фінансової установи чи права голосу придбаних акцій (часток) в органах фінансової установи, зобов'язана отримати **письмове погодження органу**, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, якщо інше не передбачено законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг.

Для отримання такого погодження
відповідна юридична чи фізична особа
(заявник) подає органу, який здійснює
державне регулювання ринків
фінансових послуг, **інформацію**,
передбачену нормативно-правовими
актами зазначеного органу, зокрема про:

- - власний фінансовий стан та ділову репутацію,
- - структуру власності (для юридичної особи).

Фінансовим станом заявника

є сукупність показників, що відображають його реальні та потенційні фінансові можливості, у тому числі рівень:

- ліквідності;
- платоспроможності;
- фінансової стійкості;
- забезпеченості власними оборотними коштами (власним капіталом) та їх ефективного використання;
- оцінка здатності заявника у майбутньому надавати в разі потреби додаткову фінансову підтримку фінансовій установі.

Орган, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, **відмовляє** у видачі письмового погодження набуття або збільшення істотної участі у фінансовій установі у разі, коли(повідомляє не пізніше 1 місяць з дня подання заяви):

- 1) заявником подано неповний пакет документів, визначених нормативно-правовими актами такого органу, або недостовірну інформацію чи подані документи не відповідають вимогам цього Закону або зазначених актів;
- 2) заявник має непогашену або незняту судимість.

Якщо заявник є юридичною особою, зазначена вимога поширюється на членів виконавчого органу і наглядової ради такої юридичної особи, а також на власників істотної участі у фінансовій установі, які є фізичними особами;

- 3) ділова репутація або фінансовий стан заявника не відповідає вимогам, установленим законом або нормативно-правовими актами органу, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг;
- 4) у заявника відсутні власні кошти в обсязі, необхідному для набуття або збільшення істотної участі, та/або ним не підтверджено джерела походження коштів, що вносяться до статутного (складеного) капіталу;
- 5) заявник згідно з поданими документами не відповідає вимогам цього Закону або нормативно-правових актів органу, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг;
- 6) органами Антимонопольного комітету України заборонено концентрацію як таку, що призводить до монополізації чи суттєвого обмеження конкуренції на всьому ринку чи в значній його частині;
- 7) набуття чи збільшення істотної участі заявника у фінансовій установі загрожуватиме інтересам вкладників та/або інших кредиторів такої фінансової установи, розвиткові конкурентного середовища.

- У разі коли особа набуває істотної участі у фінансовій установі або збільшує свою істотну участь до рівня, визначеного частиною п'ятою цієї статті, **без отримання письмового погодження органу**, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, зазначена особа **не має права прямо чи опосередковано, повністю чи частково користуватися правом голосу придбаних акцій (часток) та брати будь-яким чином участь в управлінні фінансовою установою.**
- У разі виявлення органом, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, **факту набуття особою істотної участі у фінансовій установі або збільшення особою своєї істотної участі до рівня, визначеного частиною п'ятою цієї статті, без отримання письмового погодження органу**, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, зазначений орган **призначає у двотижневий строк довірену особу, якій передається право брати участь у голосуванні.**
- **Довірена особа** призначається з числа осіб, запропонованих фінансовою установою, на період до усунення порушення вимоги. Довірена особа зобов'язана під час голосування діяти в інтересах кваліфікованого та зваженого управління фінансовою установою.
- Рішення загальних зборів учасників, прийняті з порушенням вимог, визначених частинами дев'ятою та десятою цієї статті, **не мають юридичної сили.**

- Про затвердження Положення про надання окремих фінансових послуг юридичними особами - суб'єктами [...]
Держфінпослуг; Розпорядження, Положення, Форма типового документа від 22.01.2004 № **21**

- Положення встановлює можливості надання послуг з фінансового лізингу та порядок, якого необхідно дотримуватись при наданні цієї послуги юридичними особами - суб'єктами господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але мають визначене законами та нормативно-правовими актами Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг право надавати послугу з фінансового лізингу (далі - юридичні особи).

- 1.3.1. Фінансова послуга з фінансового лізингу (послуга з фінансового лізингу) - операції з фінансовими активами, які полягають в набутті юридичною особою (лізингодавцем) у власність речі у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передачі цієї речі у користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі) на підставі договору фінансового лізингу;